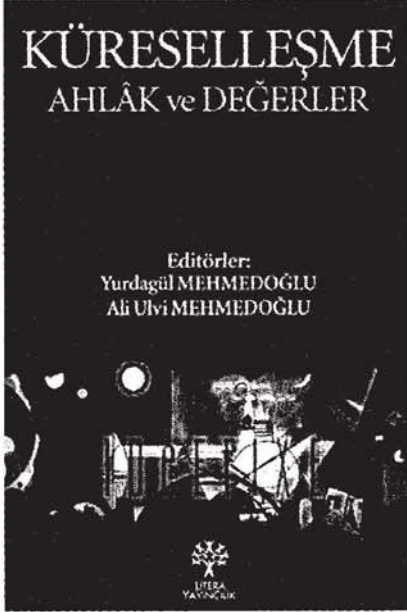

Küreselleşme Ahlak ve Değerler

ELİF YÜCEL

KOLEKTİF/LİTERA YAYINLARI
İSTANBUL, 2006
352 SAYFA, 14x21 cm
ISBN: 975-632-923-8

Küreselleşme sürecinde hızla ilerlediğimiz bu günlerde "ahlâk ve değerler" konusunu insanlığın en mühim sınavı olarak nitelendiren Ali Ulvi Mehmedoğlu ve Yurdagül Mehmedoğlu, bu endişeden hareketle elimizdeki eseri telif etmişlerdir. Litera Yayıncılık'tan çıkan eser üç ana bölümde ele alınan on makaleden oluşmuştur, toplam 349 sayfadır. "Küreselleşme ve Ahlâk" başlığını taşıyan birinci bölümde iki makale yer almaktadır. (s. 13-107)

Prof. Dr. İthan Kutluer, "Küreselleşme Mahiyeti ve Boyutları", (s. 15-50) isimli makalede küreselleşme kavramının mahiyeti üzerinde ayrıntılı olarak durmuştur. Makalede söz konusu kavramın bir olguyu mu yoksa dünya çapında geçerlilik kazanmayı hedefleyen bir ideolojiyi mi ifade ettiği konusu etrafında çeşitli tartışmalara yer verilmiş, kavrama yüklenen bu farklı anlamlar sonucu ortaya çıkan küreselleşme karşısındaki farklı tutumlar ele alınmıştır. Ardından küreselleşmenin teorik çerçevesi üzerinde durularak Batılı küreselleşme teorileri hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak küreselleşmenin kültürel tezahürlerine değinilmiş ve insanlığı tehdit eden küresel sorunların çözümünde dinin önemine işaret edilmiştir.

Doç. Dr. Mustafa Köylü, "Küreselleşme ve Ahlâkî Değerler", (s. 51-107) başlıklı makalede günümüz insanının geçmişe oranla beslenme, eğitim, sağlık hizmetleri bakımından muazzam bir seviyede bulunmasına karşın pek çok ahlâkî sorunla yüz yüze olduğunu vurgulamıştır. Bunlar alkol ve uyuşturucu kullanımının yaygınlığı, geleneksel aile yapısının yok olması gibi fert ve toplum bazındaki ahlâk sorunları ile insanlık için asıl tehdit unsurunu oluşturan; dünya çapındaki sosyo ekonomik dengesizlikler, savaşlar, çatışma ve şiddet olaylarındaki artış, ekolojik dengenin bozulması gibi küresel düzeydeki sorunlardır. Küresel düzeydeki sorunların çözümü için tüm ülkelerin, eğitim sistemlerinin ahlâkî prensiplerini eğitim ortamlarına aktarmaları gerekliliği üzerinde durulmuştur. Makalede istatistiksel verilerden geniş ölçüde yararlanılmıştır.

İkinci bölüm "Ahlâk Kavramlaştırmaları" başlığı altında ahlâkın kuramsal boyutuyla alakalı dört çalışmadan oluşmaktadır. (110-202)

Prof. Dr. Özcan Köknel'in yazdığı "*Mutluluğun Kaynağı Ahlâk ve Akıl*", (s. 111-153) isimli çalışmada ahlâkla ilgili birtakım kavramlar açıklandıktan sonra ahlâk ve mutluluk arasındaki ilişki incelenmiş, bazı mutluluk öğretilerine değinilmiştir. Antikçağ düşünürlerinin insanın mutluluğuna dair düşüncelerine geniş yer verilmiştir. Ortaçağ'da ahlâkın yalnızca din açısından ele alındığı belirtilmiştir. Daha sonra son semavî din olan İslam dininin öngördüğü ahlâk anlayışı üzerinde durulmuştur. Müslüman filozofların görüşlerinin ardından Rönesans döneminde hakim olan birtakım felsefî öğretiler ve ruhbilim öğretileri ayrıntılı olarak sunulmuştur. Bütün bu öğretilerin temel hedefinin insanın mutluluğu olduğu vurgulanmıştır.

Doç. Dr. Yurdağül Mehmedoğlu'na ait "*Evrenselleşebilirlik ve Ahlâk*", (s. 155-168) isimli makalede ahlâkın "herşeyden önce aşkın olan değerler sistemi önünde sorumlu olan bir varlığın, kendi özgür iradesiyle sergilediği inanç, tutum ve davranışlar"ı ifade ettiği üzerinde durulmuş, evrenselleşebilirlik ilkesinin, bireyin özgünlüğünü koruyup sorumluluğunun farkında olmasını gerekli kıldığı belirtilmiştir. "Evrensel ahlâk" a duyulan ihtiyaca dikkat çekilmiş, günümüz insanının "dışsal (deontik) ahlâk" olarak nitelendirilebilecek ahlâk anlayışının evrensel ahlâka ulaşmada yetersiz olduğu kaydedilmiş, evrensel ahlâk anlayışının içsel, denetimli, bireysel ahlâkî tutumla mümkün olabileceğinin altı çizilmiştir.

Prof. Dr. Hakan Poyraz, "*Ahlâkın Dikotomisi İç Ahlâk/Dış Ahlâk*", (s. 169-194) isimli makalesinde ahlâkın evrensel/yemel, subjektif/objektif, bireysel/toplumsal yönleri üzerinde durulmuş, iç ve dış ahlâk konularına ağırlık verilmiştir. Dış ahlâk ile iç ahlâkın birbirini doğurduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca biyolojik, psikolojik, sosyal benleri şuurlu bir şekilde içerisinde toplayan bireyin eylemini belirli zaman ve mekanda gerçekleştireceği belirtilirken; söz konusu zaman ve mekanın kültürel ve yerel özellikte, gerçekleştirilen eylemin ve onun arkasındaki niyetin evrensel olduğu vurgulanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet İnam, "*İç Ahlâk Üstüne*", (s. 195-202) isimli çalışmasında ahlâkın kamu alanında, birtakımlığın olduğu yerde var olduğu belirtildikten sonra bu yazıda, "iç ahlâk" kavramının bu genel anlayışın dışında kaldığı ifade edilerek "iç" tabiri "bilinçli bir bütünün yalnızca kendisinin yaşayabileceği yaşantılar alanı" şeklinde tanımlanmıştır. Daha sonra iç ahlâk yaşamının özellikleri ve sorunları üzerinde durulmuş, iç ahlâk düzeninin önemine dikkat çekilmiştir.

Üçüncü bölüm "*Türk Toplumunda Ahlâkî Değerler ve Eğitimi*" başlığını taşıyan dört yazıyı içermektedir. (s. 203-349):

Doç. Dr. Müzeyyen Sevinç, "*Evrensel ve Yerel Değerlerin Eğitime Yansımaları*", (s. 205-239) isimli yazısının

da değerlerin mahiyeti, toplumsal değişim, kitle iletişim araçlarının bu değişime etkilerini ele almış; "evrensel değerlere ulaşabilmek için yerelden yola çıkmanın, kendi kültürümüze ve geleneklerimize kök salmanın gerekliliğine işaret etmiş, evrensel değerlerin kazanımında kültürün aktarımını sağlayan "eğitim" in rolü üzerinde durmuştur.

Prof. Dr. Kenan Gürsoy, Sempozyum bildirisi niteliğindeki "*Özgürlük Tek Başına Değer Olabilir mi*", (s. 241-250) isimli çalışması, 2002'de kaleme alınmıştır. Bu çalışmada özgürlük ve değer ilişkisi, önce klasik şekliyle daha sonra da J. P. Sartre felsefesinde kazandığı farklı anlamlarıyla vurgulanarak ele alınmış ve bunun sonucunda ortaya çıkabilecek birtakım problemler incelenmiştir. Bildiride Sartre düşüncesinin ele aldığı şekliyle özgürlüğün kendi başına bir değer olabileceği ileri sürülmüş, ancak bunun için söz konusu özgürlüğün bir bağlanma şeklinde yaşanmış olması gerektiği kaydedilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu, "*Gençlik Değerleri ve Din*", (s. 291-319) isimli çalışmada günümüz Türk üniversite gençliğinin yöneldiği değerleri belirlemeyi, bu değerlerle evrensel değer yapıları arasındaki benzerlik ve farklılıkları tesbit etmeyi, Türk üniversite gençliğinin dindarlık profilini çıkarmayı ve dindarlık değışkenlerinin değer yapılarıyla ilişkisini ortaya koymayı hedefleyen, deneysel bir çalışmadır. Makalede bu konular tartışmalı biçimde uzun uzun ele alınmış, dinî yönelimin Türk üniversite gençliğinin değer sistemlerinde önemli etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Sevim Cesur, "*Toplumda Ahlâkın Kavramsallaştırılması*" isimli, (s. 321-349) bir ön çalışma niteliğindeki bu yazısında, "Ahlâk Nedir?" sorusuna cevap olarak psikoloji alanındaki yaklaşımları özetledikten sonra bu yaklaşımlardan biri olan Bilişsel Gelişim Teorileri içinde ele alınan, Kohlberg'in Ahlâkî Gelişim Teorisini ayrıntılı olarak ele almıştır. Kohlberg'in Türkiye'de yürüttüğü çalışmalara değinilmiş ve konuya dair ülkemizde yapılmış diğer çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmalarda elde edilen veriler tablolar halinde okuyucuya sunulmuş, bu çalışmada elde edilen temaların daha derinlemesine incelenmesinin, toplumumuzda ahlâkın nasıl kavramsallaştırıldığına ışık tutabileceğinin altı çizilmiştir.

Eserdeki makaleler bir anlam örgüsü içinde sıralanmış ve anlamayı sistemleştirecek şekilde bölümlenmiştir. Makalelerin dili, her ne kadar ahlâkın kuramsal boyutu ele alınırken birtakım felsefî terimler kullanılmış olsa da, genel olarak akıcı ve anlaşılırdır. Bazı makalelerde sunulan istatistiksel veriler ve tablolar, okuyucunun merakını artıracak nitelikte olup anlatımı kalıcı kılan değerli bilgiler vermektedir.

Bir Kutsal Bilim İhtiyacı

FERHAT TAŞKIN

ÇEV. ŞEHABEDDİN YALÇIN,
İNSAN YAYINLARI, İSTANBUL 1995, 232 S.,
13.5X19.5 cm, ISBN: 9755740287

Bilimin değerinden veya kutsallığından dem vurmamak, günümüz koşullarında (bilimin açtığı yaralardan sonra) oldukça zor görünmektedir. Hele bilimin; savaşın, sömürünün ve her türlü acımasızlığın en büyük vasıtası haline gelmesi, 'bilim' ile 'kutsallık' kavramlarının bir arada kullanılmasını bir bakıma imkansız hale getirmiştir. Buna rağmen şu şekildeki soruların cevapları verilmediği müddetçe, bilim ile kutsallık ilişkisinde kesin bir ayrıma gitmenin bizi yanlış kanaatlere sevk edeceği kanısındayız: Bilimin değeri var mıdır? Varsa neye göre var olduğu iddia edilmektedir? Bilimin değeri kendisinden mi, yoksa metafizik ilkeler ve kutsal ilimlerle olan ilişkisinden mi kaynaklanmaktadır? Ve bilim, kutsala ilişkin ne söylemekte ve kutsal, bilime dair nasıl bir yargıda bulunmaktadır?

Seyyid Hüseyin Nasr da buna benzer sorulardan yola çıkarak, bilimin nasıl bir tahribata uğradığından, günümüz insanının elinde olan iyilikleri birer birer kaybettiği gibi bilimin asıl anlamını da aynı şekilde nasıl kaybettiğinden ve bütün bunlara bağlı olarak, uygarlık çilesi altında karanlığı ve derin acısıyla yaşayan insanın, 'kutsal bilime olan ihtiyacından söz

etmektedir. Yazarın kutsal bilimden kastı, akıl ve vahiy ışığı altındaki metafiziksel esaslarla alakalı geleneksel bilgilerden oluşan bilimdir.

Eser dört bölüm de gruplandırılmış, on bir makaleden oluşmaktadır. Ayrıca eserin sonunda 'Kutsal Bir Bilime Duyulan İhtiyaç' başlıklı bir hâşiye yer almaktadır. Bu eserde yer alan birçok makale yazarın ifadesiyle; 'daha önce bazıları Batıda bazıları Doğuda olmak üzere çeşitli yer ve zamanlarda yayınlanmıştır.' Yazarın diğer bazı makaleleri ise ilk kez bu eserde yer almıştır.

Yazar ilk bölümde 'Ruh Alemi - Kutsal Bilime Metafizik Bir Temel' başlığı altında, Allah ve Ruh'un mahiyetine dair sorunları metafiziksel bir çerçevede iki makaleyle ele almaktadır. Yazar 'Allah Gerçekliktir' başlıklı ilk makalede, gerçeklik anlayışının vahiy ve akılla ilişkili olduğunu belirttiikten sonra, modern insanın ve geleneksel insanın gerçeklikten neyi anladığını ortaya koymaktadır. Yazara göre akıl ve vahiy tecrübesiyle aydınlanan insanın, marifetullahı sahip olma ve Allah'ı gerçeklik olarak bilme imkanı vardır, çünkü beşerî akıl Mutlak'ı olduğu gibi bilecek bir mahiyette yaratılmıştır. Bu iddialarından sonra yazar, Allah'ın nihaî bir gerçeklik olduğu savını temellendirmeye çalışmaktadır. 'Kendinin Farkında Olma ve Nihaî Benlik' başlıklı ikinci makalede ise yazar, insanın kendinin farkında olabilmesi için benlik (the self) ile Benlik (the Self) arasında bir ayırım yapmanın zorunluluğu üzerinde durmakta ve Nihaî Benliğe (Ultimate Self) ulaşmayı, Allah-insan ilişkisi ekseninde değerlendirmektedir. İlk bölümdeki 'Ebediyetin Hareketli Yönü: Zaman' adlı üçüncü makale ise ezellilik ve zamanı konu edinmektedir. Yazar bu makalede önemle; 'İnsanın askına (müteâil) olan özlemi, onun zamanın sınırlamalarının ve sonunun farkında, zaman ötesi ölümsüz bir varlık olarak kendi varoluşunun bilincinde bir varlık olduğunu gösterir' iddiası üzerinde durmaktadır.

'İlahî Stratosferin Birliği - Beşerî Atmosferin Çeşitliliği' başlıklı ikinci bölümde ise yazar; kutsal alanların ve dinî evrenlerin çokluğu sorununu iki makaleyle ele almaktadır. Yazara göre modernizmin çıkışıyla beraber, dinî sınırlar eski anlamını büyük ölçüde yitirmiş ve birçok dinî evren teşekkül etmiştir. Yazar 'Ruh ve Tecellileri' adlı ilk makalede, sekülerleşmenin insan ruhu ve bilinci üzerindeki olumsuz etkilerinden ve hümanizmin geleneksel insan mefhumunu, insanı ilahî olandan kopararak değiştirmesinden söz etmekte ve hümanizme eleştiri mahiyetinde, sadece insan olmaya çalışmanın insanı bu kötü durumundan kurtarmaya yetmeyeceğini ifade etmektedir. 'Ezelî Hikmet ve Din İlmi' adlı ikinci makalede, ezelî hikmetin tanımı yapıldıktan sonra, dinler ve geleneklerdeki yerinden ve bu olgunun günümüzdeki yansıma(ma)larından bahsedilmektedir. Ayrıca din ilminde çalışan gelenek-

sel ve modern alimlerin, din konusundaki farklı anlayışlarına dikkat çekilmekte ve dinî sorunlara yaklaşma metotlarının farklılığından söz edilip modernist yaklaşımlara bazı haklı eleştiriler getirilmektedir.

Üçüncü bölümün konusu; kutsal bilimlerin Asya kültürleri arasında nasıl bir etkiye sahip olduğu ve aynı zamanda Batılı bilimin yeryüzünde ne gibi felaketlere yol açtığıdır. 'Bilim: Geleneksel ve Modern' başlıklı bu bölümde yer alan 'Batı Bilimi ve Asya Kültürleri' adlı makalede yazar, Batı-Doğu medeniyetlerinin değer çatışmalarını ortaya koymakta ve bu her iki medeniyetin birbirleri üzerindeki izdüşümlerini ele almaktadır. Yazarın kastettiği Doğu; Uzak Doğu, Hint ve İslam medeniyetlerinden oluşmakta ve Batı'dan kastı ise Avrupa merkezli kültürlerdir. Bu bölümde yer alan 'Geleneksel Bilimler' adlı ikinci makalede yazar, geleneksel bilimin mahiyeti ve kapsamı üzerinde durmaktadır. Geleneksel bilim ile modern bilim karşılaştırması yapan yazara göre bu ayrımın nedeni, bu iki bilimin merkezlerine neyi aldıklarıyla ilgilidir. Ona göre; geleneksel bilimin merkezinde kutsal olan vardır, modern bilimin merkezinde ise dünyevî olan... Bölümün 'Tabiatın Manevî Ehemmiyeti' başlıklı son makalesinde yazar, geleneksel bilimin tabiata ne olarak baktığıyla ilgilenmektedir. Ona göre kutsal bilimin, evreni, bir bütün olarak manevî anlamını göz önünde bulundurarak inceleyen bir boyutu da vardır. Bundan dolayı yazara göre kutsal bilim; kaçınılmaz olarak insanı, tabiatın manevî önemini idrak etmeye götürecektir.

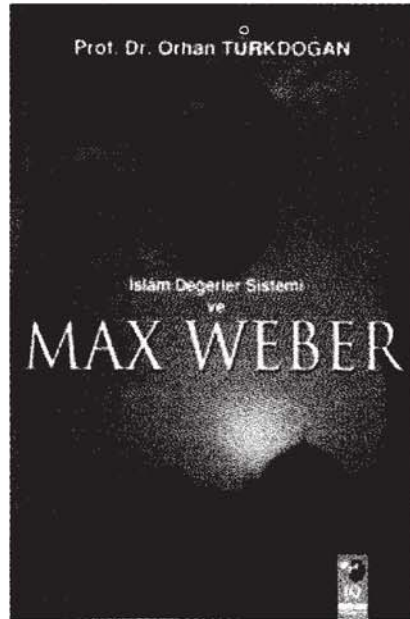
'Gelenek, Kutsal Bilim ve Modern Açmaz' başlıklı son bölümde ise geleneksel dünya görüşü ile modern durumun karşılaştırmasını yapar. 'Kutsal Bilim ve Çevre Bunalımı' başlıklı ilk makalede, günümüzde gündemi sıkça meşgul eden ve hayatî öneme sahip çevre krizi konusuna eğilmektedir. Ayrıca, İslam'ın tabiata verdiği önem üzerinde durulmakta ve yaşanan bunalımın, bir kutsal bilim eksikliğinden kaynaklandığına vurgu yapılmaktadır. 'Maddî Tekâmül Yoluyla İlerleme' başlıklı ikinci makalede ise modernizmin kutsal kabul ettiği modern dogmalara geleneksel bir eleştiri getirmektedir. Özellikle eleştirilerini, Batı düşüncesinde ortaya çıkan beşerî ilerlememaddî tekâmül yoluyla ilerleme fikirlerinin bütünlüğü kabulüne yoğunlaştırmaktadır. Yazarın, bu bölümün 'Hans Küng'ün Teolojik Modernizmi Üzerine' başlıklı son makalesi, Katolik teolog Hans Küng'ün 'Katolik (ve Ekümenik) Teolojide Yeni bir Uzlaşmaya Doğru' makalesine bir eleştiri mahiyetindedir. Katolik teologun neo-Skolastik teolojiye getirdiği eleştirilerin haksızlıklarına dikkat çeken yazar, bunu yaparken gözlem ve yorumlarını, özel olarak İslam geleneğine dayandırmakla beraber, genel olarak geleneksel bir bakış açısına dayandırmaktadır.

Eserin sonunda bulunan 'Haşiyeye' kısmı ise, kitabın bir haşiyesi niteliğindedir. Yazar burada, özellikle kutsal bilim ve onun günümüzde anlaşılmasının önemi konusuna değinmektedir. Öneminin ise, geleneğin yeniden dirilişinden ve insanların fikrî ve manevî iyiliğe olan ihtiyacından kaynaklandığı vurgulanmaktadır.

Eser, metafizik ilkeler ve günümüzde bu ilkelere olan ihtiyaç üzerinde durmaktadır. Metafizik esaslar üzerinde yoğunlaşmasına rağmen sade ve anlaşılır olması, eserin önemli artılarındandır. Bu da belli seviyedeki okuyucuların eseri anlamasına ve eserden yeterince yararlanabilmesine imkan vermektedir. Modern bilim ve düşüncenin bağnazlaştıramadığı her zihne, bu eseri tavsiye ederiz. Çünkü bilim, Batı'nın tekelinde olduğu müddetçe, insanoğlunun bilimsel felaketlerden kurtuluşu imkansız gibidir. Bu ümitsizlik çağında yaşamamıza rağmen, yazarın kutsala ve geleceğe dair ümidinin sizleri de ümitlendireceği inancındayız. ■

İslam Değerler Sistemi ve Max Weber

YASİN RAMAZAN

IQ KÜLTÜR-SANAT YAYINLARI, İSTANBUL
2005, 352 S., 13.5x21 cm, ISBN 9752550355

“Son yıllarda, küreselleşme ve Avrupa Birliği sürecinden ötürü ekonomi sistemimiz liberalizm çizgisinde ilerlemektedir. Böyle-

ce, Batı toplumlarına özgü, onların dünya görüşü ve değerler düzeninin oluşturduğu kapitalist sistem, tamamen farklı bir topluma uygulanmak suretiyle yerini almış bulunuyordu.

Gözlendiği üzere, kapitalist sistem, 15. yüzyıldan itibaren Batı toplumlarında meydana gelen rönesans, reform ve aydınlanma çağının birikimleri üzerine kurulmuş bir akımdır. Reformda insanın Tanrı karşısında hiçbir aracıya gereksinim duymadan özgürce yararı esastır. Artık, Katolik zihniyetin Allah ile kul arasına giren din adamlarını aracı olarak kullandığı bir inanç sistemi, Protestanlıkla yerini Tanrı karşısında özgür ve bağımsız karar veren insana bırakıyordu. Bireysellik-özgürlük öğretisi sistemi, 16. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Almanya'da Luther, Fransa'da Calvin'le başlayan bir dinsel hareketin sonucu olarak ortaya çıkıyordu."

Bu uzun giriş kitabın nelerin üzerine kurulduğuna dair bize yeterince ipucu veriyor aslında. Ama üst başlık olarak yer alan "İslam Değerler Sistemi"nin bu konuya katkısının ne olduğunu belirtmek gerekir.

Kapitalist sistem her şeyden önce, bireyciliğe dayanan ve serbest piyasa ekonomisine yönelik bir düzeni ortaya koyar. Ve bu düzenin sadece ekonomi ile sınırlı kalacağına düşünce bile anlamsızdır. Fert fert tüm topluma yayılan bu bireyselci bakış açısı, genel geçer kurallarını geciktirmeden oluşturmuş ve şehirli-köylü, okumuş-okumamış gibi ayrımların temel ögesini teşkil etmiştir. Para, her şeyden önce tüm insanî ve sosyal özelliklere farklı bir boyut kazandırarak, kişilerin ve toplumun karakter özelliklerini değiştirmiştir. İşte Weberci yaklaşım burada devreye giriyor; bu yaklaşım, kapitalist Protestan ahlakından beslendiğini. Protestan ahlakının ise ekonomik modelin itici gücü olduğunu açıklıyordu.

Weber tarafından "özel toplum türünün deneyimi değil, doğrudan kapitalistlerin eseri" olarak tanımlanan kapitalizm, Protestan ahlakının ürünüdür. Ve bu ahlak da temelinde "isyan" ve "maddileşme" gibi öğeler barındırdığından, etkilediği toplumlarda ciddi bunalımlara ve geçmişe kapanıp günü kurtarmaya yönelik arayışlara yol açmıştır. Müslüman toplumlar da bu sistemlerden fazlasıyla etkilenmiş ve değerler sistemi ile sorunlar baş göstermiştir.

Müslümanların, yaşadıkları devrin pasif unsuru olmaları dolayısıyla maruz kaldıkları kültürel, sosyal, ekonomik ve daha ötesinde askerî taarruzlar, değerler sistemini sorgulamaya kadar varacak buhranların öncüsü olmuştur. Bugün Weber ve onun gibi sosyolog/ideologların ortaya çıkardıkları dünya düzeni, temeline "daima kazanma"yı koymuş ve bu

sayede de küçük büyük demeden tüm ekonomileri kendine gelir kaynağı edinmiştir.

Giriş ve sonuç hariç on dört bölümden oluşan kitapta, Avrupa Birliği ve Etik Değerler adlı bölümde Huntington-Weber yaklaşımı ele alınıyor ilkin. Ekonomik zihniyetin ahlak üzerine tesirlerinde, Weber sonrası Protestan etiğine, Türk ekonomi sistemi ve sekülerizmden ulus-devlet ve çok kültürlülüğe kadar pek çok konuyu yer yer bilimsel ama daha ağırlıklı fikrî bir bakış açısı ile buluyoruz. Ekonomik sistemin dinsel yorumu konusunda ise, din ve ekonomi işleniyor tüm ayrıntıları ile. Bu bölümde, dünya ekonomik sisteminden doğrudan etkilenmesi bakımından ülkemiz için önemli tespitler yer alıyor:

"Ülkemiz, bir yanda "küçük Amerika olma" doğrultusunda hızla ilerlerken, öte yanda Avrupa Birliği sürecinde "vahşi kapitalizmin" kurallarını aynen uygulamaktadır. Ancak, uygulanan bu sistemin manevî yapısı yoktur. Deyim yerinde ise, İslam Tanrı Devleti, Toprak Devletinden uzak kalmış, dışlanmış, hatta, günümüz devlet sorumluları tarafından "kırmızı çizgiler" olarak beyan edilmiştir.

Türkdoğan Hoca, kitapta belirttiğine göre, Türk sosyolojisinde Weber'in görüşlerinin uzantısı olarak Ülgener'i görmektedir. Ülgener, ona göre tarihçi okul yansımalarının bir uzantısıdır.

Tüm bu tahlillerden sonra, tarihsel bir gelişime değinme gereği vardı ve bu da 19. yüzyıl hakkında bir çalışmayı da kitaba dahil etmiştir. Weber öncesi Batı düşünce akımı ve ekonomi ile zihniyetin ilişkilerine dair bir bölüm vardır.

İslam'ın kapitalizm hakkındaki görüşlerinin aktarıldığı bir diğer bölümde ise, ilginç bir tespit karşımıza çıkıyor: "İslamiyet'le kapitalizm arasında temel bir zıtlık olduğu görüşü, iyi niyete de dayansa kötü niyete de dayansa bir efsanedir. Teorik alanda, İslam dininin kapitalist üretim tarzına hiç itirazı olmamıştır." Böyle bir iddiadan sonra esaslı bir araştırma ile bir İslam toplumunda kapitalist ideoloji konusu ele alınıyor. İlk kurulduğu zamanlardan son dönem Osmanlı ekonomisine kadar İslam tarihinden algılamaları süzen kitabın bu bölümünde bugüne atıflarda bulunuluyor. Bölümün sonunda ise, İslam ekonomik sisteminin yeni yorumları hakkında ayrıntılı bilgilerle karşılaşıyoruz.

Toplumsal yapılaşmada etikal yönelimlerin Weber'in oluşturduğu Protestan İş Ahlakı'nda nasıl bir izlenimde olduğunu ortaya koyduktan sonra din-bilim ilişkileri ele alınıyor bir diğer bölümde. "Yakın tarihimizde, laik Türk aydınları arasında, bırakın din-ilim münasebetini ele almak, tersine, dinin ilmi ilerleme ve gelişmenin engelleyici bir unsuru olduğu iddiası

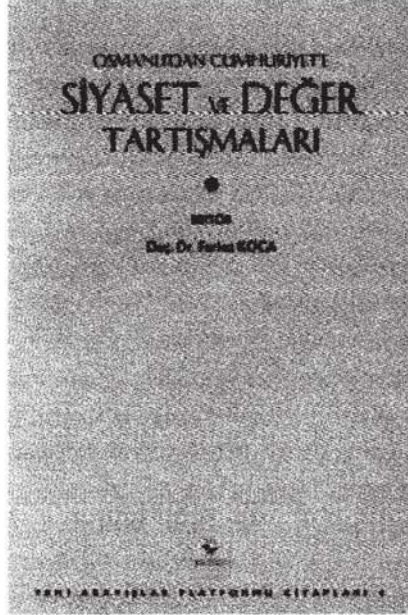
daima bir ön yargı olarak zihinleri işgal etmiştir. Ancak sağ duyu sahibi bazı Batılı düşünürlerin tarafsız incelemeleri, bu sübjektif kanaati büyük ölçüde yıkmıştır. Garaudy'nin bir sözü ile: "İslâm'ın kilit taşı (tevhid), ilim ile dini birbirinden ayırmayı reddeder. Tabiatı yer alan her şey Allah'ın varlığının bir işaretidir. Tabiatı tanıma, çalışma gibi bir ibadet şeklidir. Tanrıya yaklaşmanın bir yoludur."

Kitabın sonunda ise son on beş yıla damgasını vurmuş bir konu yer alıyor: Tarihin sonu mu? İlk olarak Batı ve Doğu felsefesinde tarihsel bakış açısının ele alındığı bu kısımda, yine bu kültürlerden insanların bu konudaki görüşleri dile getirilerek temel bir yargı ortaya konmaya çalışılıyor. Fukuyama'nın teorisindeki kimi görüşlerin tarafsız değerlendirmeleri ve geçmiş tarihçilerin bu veya benzeri konularda söyledikleri bir araya getirilmiştir. "Tarih, Carr için, tarihçilerin yaşantısıdır." Aynı bölümde Karl Popper ve tarihselci okulun metaformizminin ele alınmasıyla konu bütünlüğüne varılıyor. Popper'in tarih felsefesine yöneltilen yine Batılı eleştiriler şunu göstermiştir ki İbn Haldun'un tarih metodolojisinin güçlülüğü, Doğu felsefesinden, kendi inanç ve deperler sisteminden kaynaklanmaktadır. Burada, Kur'an'ın özüne yönelişin, ön planda gelen bir metodoloji hareketliliğini İbn Haldun'a kazandırdığı muhakkaktır. Nitekim, Suriyeli Cevdet Said'e göre, İbn Haldun'un ünlü "şahıslar gibi devletlerin de tabii ömürleri vardır" şeklindeki organizmacı teorisi aslında Kur'an'dan kaynaklanmıştır.

Kitabın değerlendirme bölümünde daha çok bugünün meselelerine vurgu yapılıyor. Türkiye'nin son yıllarda hızlı bir değişme sürecinde olduğu ve bunun beraberinde Batılı normları, standart değer ve tutumları da birlikte getirdiğine vurgu yapılıyor. Bu durumun kendi kültür ve inanç sistemimizle çoğu kez uyum sağlamadığı için toplum katmanlarında "anomi" denilen kural bozukluklarına neden olduğu anlatılıyor. Ülkemizin gerçek müreffeh bir düzene sağlanması için gerekli olan şartların ilki ve en önemlisi bugünü, yaşananı iyi, yerinde ve doğru tespit etmektir. Bu gerçekleşmediği sürece günü birlik politikalardan kaynaklanan krizler daima, ekonomiyi ve beraberinde sosyal ve bireysel hayatları etkileyecektir. İçinde bulunduğumuz kapitalist ekonomik sistemin bizimle, kültür ve değerlerimizle ilişkilerini tekrar gözden geçirmek gerekmektedir. Bu zorunluluğa binaen hem üslup hem içerik açısından dikkate değer tespitlerin ve önemli bilgilerin yer aldığı kitabın kültür hayatımıza önemli katkısı olması gerekir. ■

Osmanlı'dan Cumhuriyete Siyaset ve Değer Tartışmaları

MUHAMMED HAMİDULLAH AĞIRAKÇA

RAĞBET YAYINLARI, İSTANBUL 2000, 414
S., 16x24 cm, ISBN 9756835184

İslâm düşüncesi, siyaseti ve değerleri konusunda yapılan bu çalışma, İslâmî ilimler ve dinî hayat, Doğu-Batı Medeniyeti, muhafazakarlık-modernizm, tarihsellik-evrensellik, din-devlet, devlet-millet ilişkisi ve gerginlikleri hakkında ülkemizde yapılan tartışmalara, tarihî temellerini göz önüne alarak yaklaşan "İslâm Düşüncesinde Yeni Arayışlar Platformu" nun kolektif bir çalışmasıdır.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra duraklama dönemlerini yaşamaya başlayan Osmanlı Devleti, ardından uzun yıllar süren gerileme ve çöküş dönemlerini yaşamıştı. Bu süreçte adeta batmakta olan bir gemiyi kurtarma çabası içinde olan aydınlar, geminin batışını durdurabilmek için çeşitli çareler aramakta, yeni çözüm yolları üretmekteydi. Her türlü yeni fikir ve proje uzun süre tartışılıyor, ancak bu süreçte gemi su almaya devam ediyordu. Özellikle askerî ve siyasî alandaki başarısızlıklar aydınların kurtuluş yönündeki çabalarını geçersiz hale getiriyordu.

Osmanlı'nın bu uzun çöküş sürecinde aydınlarının kurtuluş çaresi olarak teklif ettikleri en önemli pro-

jeler Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük ve Batıcılık olmuştur. Dönemin kitap ve dergilerinde her bir görüş sahibi kendi yaklaşımını hararetle savunuyor, toplumun problemlerine çözüm üretme gayreti içinde "büyük çıkmaz"dan çıkış (!) yolları arıyordu. Bu kurtuluş reçeteleri kimi zaman geniş bir bakış açısıyla okuyucuya sunulurken kimi zaman da dönemin günlük meseleleri üzerindeki tartışmalar aracılığı ile topluma yansıtılıyordu.

Prof. Ferhat Koca'nın editörlüğünde neşredilen bu eser, yukarıda özetlemeye çalıştığımız süreçte tartışılan siyaset ve değerlerin serüvenini aktarmaktadır. Yedi bölümden oluşan eser, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş döneminde, özellikle Batılılaşma ve Türkçülük akımlarının temsilcileri ve muhalifleri tarafından kaleme alınan yazıların bir arada bulunması açısından orijinal bir yapıya sahiptir. Bu iki akım dışında siyaset ve hukuk alanındaki temel tartışmalardan hilafet, dinler arası diyalog, din ve hukuk konuları da aynı üslupla ele alınmıştır. Toplumsal olayların siyaset ve hukuk bağlamında bir değerlendirmesini yapması ve günümüzdeki tartışmalara da ışık tutması açısından tesettür sorunu incelenmiş, konuyla ilgili genel tespitlerden sonra dönemin tartışmaları bizzat günün aydınlarının kaleminden okuyucuya aktarılmıştır.

Eserin birinci bölümünde Prof. İlyas Çelebi, son dönem Osmanlı aydınlarının Batılılaşma öyküsünü anlatmaktadır. İki bölüme ayrılan makalenin ilk kısmında Osmanlı aydınlarının islahat, yenileşme ve değişim arayışları dile getirilmiştir. Karlofça Anlaşması sonrasında başlayarak II. Meşrutiyet sonrasına kadar gelişen siyasî durum bağlamında aydınların yaklaşımları mukayeseli olarak değerlendirilmiştir. Makalenin ikinci bölümü ise Osmanlı'nın kurtuluşunun Batıda olduğunu savunanlar ile bu görüşe karşı çıkan aydınların münakaşalarının örnek metinlerinden oluşmaktadır. Metinler "Teorik Tartışmalar" ve "Batılılaşmanın Kilometre Taşları" olmak üzere iki bölümde derlenmiş, "Teorik Tartışmalar" bölümü "Şarkçılık-Garpcılık", "Taklit-Terakkî", "Tecedüt ve Tekamül" alt başlıkları ile; "Batılılaşmanın Kilometre Taşları" bölümü ise "Tanzimatçılık", "Meşrutiyetçilik" ve "Cumhuriyet" alt başlıklarıyla sunulmuştur. Abdülhak Hadi, Ahmed Fuad, Ali Kâmi Akyüz, Mehmet Emin Erişirgil, Celal Nuri İleri, Dardağanzade Ahmed Nazif, Selim Sırrı Tercan, Sâti el-Husrî, Yusuf Akçuraoğlu ve Lütfü Efendi'nin İctihad, Sebilürreşad ve Mihrab gibi farklı kutupların dergilerindeki makaleleri çalışmanın ikinci bölümünü oluşturmaktadır.

Bu bölümde makaleler, kısmen sadeleştirilerek sunulmuş, müelliflerin metin içinde kullandıkları ayetlerin yerleri okuyucuya kolaylık olsun diye tespit edilmiş, zaman zaman ifadelerin daha kolay anlaşılması için açıklamalı dipnotlar verilmiştir. (s. 15-122)

Prof. Abdurrahman Dodurgalı tarafından hazırlanan ikinci bölüm ise son dönem Osmanlı aydınlarının Türkçülük etrafındaki tartışmalarını konu almaktadır. Osmanlı'nın gerileme ve çöküş dönemlerindeki Türkçülük cereyanının serüvenini özetleyen giriş bölümünden sonra ikinci bölümde, özellikle Batıcılık akımının merkezi olan İctihad dergisinden Türkçülük hakkındaki seçme metinlere yer verilmiştir. Aynı şekilde İslâmcıların Türkçülük akımına olan eleştirilerini okuyucunun görmesini sağlamak amacıyla Sebilürreşad dergisinden de bazı yazılar seçilmiştir. Celal Nuri, Behur İsmail, Abdullah Cevdet gibi müelliflerin kaleminden seçilen metinlerde, Türklerin, özellikle Avrupalıların gözüne batmalarının sebepleri, Türklerin iktisadî kalkınmasının gerekliliği, milliyetçiliğin İslâm dinindeki yeri ve millî kültür konuları ele alınmaktadır. (s.123-170)

Üçüncü bölümde, günümüzde hâlâ canlılığını koruyan ve etrafında hararetli tartışmaların yaşandığı dinler arası diyalog konusu Osmanlı aydınlarının bakış açısıyla verilmiştir. Prof. Ahmet Yücel tarafından hazırlanan bu bölümde önce semâvî dinler arasında diyalog tartışmalarına yer verilmiş, İslâm'a, Hıristiyanlık ve Yahudiliğe göre diyalog konuları değerlendirilmiştir. Art niyet taşımayan, samimî ve gerçek anlamdaki diyalog faaliyetlerinin Müslümanlar açısından faydalı olduğunu savunan Yücel, çalışmasının ikinci bölümünde bu konuda Osmanlı aydınlarının görüşlerini kendi kalemlerinden derleyerek konuyu tarihî bir zemine oturtmaya çalışmıştır. Halil Halid'in "İslâm ile Nasraniyetin Münasebet-i Asliyesi", Kılıçzâde Hakkı'nın "Müslümanlık ve Hıristiyanlık" ve Abdülaziz Câviş'in "Hıristiyanlık Nazarında İslâm" adlı üç değerli makale sadeleştirilerek okuyucuya sunulmuştur. Seçilen bu metinlerle dönemin diyalog anlayışının yansıtılması hedeflendiği gibi diyalog konusunda bu gün gelinen noktanın tarihî zemine oturtularak anlaşılması da hedeflenmiştir. (s. 171-219)

Eserin dördüncü bölümünde Dr. Rahmi Yaran, Osmanlıların son döneminde dinin hukukî boyutu üzerinde yapılan tartışmaları özetleyerek, Halim Sabit, Mansurizade Said, Ziya Gökalp, Mustafa Şeref, Aydın mebusu Veliyuddîn ve İzmirli İsmail Hakkı'nın İslâm ve Sebilürreşad mecmualarında icmânın hukukî ve toplumsal değeri, hukukî velâyet, fıkıh tarihinde yapı-

lan bazı içtihat hataları, şeriat ve kanun, diyanet ve kaza arasındaki ilişki ve farklar, cevazın hukukî değeri ve içtimâî usul-i fıkıh gibi konularda yayımlanmış örnek metinlere yer vermiştir. (s. 221-275)

Eserin aynı zamanda editörlüğünü yapan Prof. Ferhat Koca, siyaset tartışmalarının odağındaki bir kavram olan Hilafeti beşinci bölümde dönemin şartları bağlamında ele almıştır. Makalenin ilk kısmında Hz. Peygamber'in vefatıyla başlayan İslâm hilafetinin tarihî süreci özetlenmiş; dört halife, Emevî, Abbasî, Fatimî ve Endülüs Emevî ve nihayet Osmanlı hilafeti tarihi bağlamda ele alınmıştır. Batılılaşma sürecinde hilafet anlayışındaki kırılma noktalarına da değinen Koca, Osmanlı sonrası TBMM'nin hilafeti devralması ve 3 Mart 1924 tarihinde ilgasını da yansımalarıyla aktarmıştır. Makalenin ikinci kısmında ise Osmanlı'nın son döneminde yapılan hilafet tartışmalarına dair biri lehte diğeri aleyhte olmak üzere iki örnek metin sunulmuştur. Bunlardan birincisi Millî Mücadele kahramanlarından birisi olan Hoca Şükrü Efendi'nin "Hilafet-i İslâmiye ve Büyük Millet Meclisi" adlı eseridir. Bu eser, çeşitli kesimlerden ciddi eleştiriler almış ve o dönemde bir reddiye savaşına sebep olmuştur. İkinci eser ise Siirt Mebusu Hoca Halil, Muş Mebusu Hoca el-Hâc İlyas Sami ve Antalya Mebusu Hoca Rasih Kaplan'ın ortak imzalarıyla yayınlanmış olan "Hakimiyet-i Milliye ve Hilafet-i İslâmiye" adlı risalesidir. Adı geçen vekiller bu risaleyi Hoca Şükrü Efendiye bir reddiye olarak kaleme almışlardır. İki makaleyi değerlendiren Prof. Koca, Hoca Şükrü'nün eserinde sergilediği yaklaşımı dünyanın ve ülkenin geçirmekte olduğu siyasî ve sosyal değişmelere aykırı bulduğunu belirtmekte, ona reddiye yazan mebusları da ileri seviyede hürriyet, demokrasi ve hukuk devleti fikrine sahip aydınlar olarak değerlendirmektedir. (s. 275-335)

Prof. Mehmet Erdoğan tarafından kaleme alınan altıncı bölümde, Osmanlı aydınlarının kadının konumu ve tesettür meseleleriyle ilgili tartışmalarına yer verilmiştir. Çalışmasının birinci bölümünde Erdoğan, "Kadının Konumu Sorunu"nu ele almış, kadının toplumsal yaşantıdaki yeri ile ilgili Kur'ân'ın başlatmış olduğu iyileştirme sürecinin Hz. Peygamber'in vefatından sonra artırılarak sürdürülmediğini, en azından aynen korunmadığını belirtmiştir. Bunun klasik fıkıh literatürüne de yansıdığını belirten Erdoğan, görüşünü fıkıh kitaplarından verdiği örneklerle desteklemiştir. Üç bölümden oluşan makalenin ikinci bölümünde ise makâsîd bağlamında tesettür-i nisvan meselesinden bu günkü türban sorununa değinilmiş,

Şatıbî'nin el-Muvafakât adlı eserinden zarurât, hâciyât ve tahsiniyât bağlamında metin örnekleriyle tesettür meselesi ele alınmıştır. Bugün için başörtünün salt dinî bir mesele olmaktan çıktığını belirten Prof. Erdoğan, başörtüsünün iki asırdan beri Batılılaşmanın ya da İslâm geleneğine sahip çıkmanın sembolü haline geldiğini ve bunun da problemi çok boyutlu, karmaşık ve içinden çıkılmaz bir hale dönüştürdüğünü vurgulamıştır. Son bölümde ise Sebülürresad dergisinden İzmirli İsmail Hakkı, Mahmut Esad ve Musa Carullah'ın kadın, eğitimi ve tesettür konularında yazdıkları makalelere yer verilmiştir. (s. 336-378)

Eserin son bölümünde Doç. Dr. Adil Bebek, Osmanlıların son döneminde dinî düşüncedeki öze dönüş arayışları hakkında bilgiler vererek bu çerçevede Hüseyin Kazım Kadri'nin "Mütalaa-i İslâm" ve "Kitabî ve Mezhebî Müslümanlık" adlı makalelerini okuyuculara sunmuştur. Hüseyin Kazım, makalesinde Asr-ı Saadet ve Hulefâ-yi Raşidîn dönemi dışındaki İslâm ve Osmanlı tarihine olumsuz bir açıdan yaklaşmıştır. Kur'ânî Müslümanlık ile mezhebî Müslümanlık şeklinde bir ayırımı giden H. Kazım, makalelerinde ilk dönemden sonra İslâmî ilkelerden uzaklaşıldığını, yozlaşmanın taklit ve hurafelerin yaygınlaştığını ileri sürmektedir. (s. 379-414)

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yılına armağan edilen çalışma okuyucuya Osmanlı'nın son döneminde yaşanan oldukça hararetli tartışmaları yansıtması açısından büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Eserdeki makaleler dikkatle incelendiğinde 21. yüzyıl Türkiye'sinde tartışılan birçok konunun özleri itibarıyla Batılılaşma serüvenimizde karşımıza çıkan sorunlar olduğu görülmektedir. Bu nedenle günümüzde konuyla ilgili yapılan değerlendirmeleri tarihî bağlamından koparmadan ele almak gerekmektedir. Siyaset ve değerlerimizle ilgili yakın dönem aydınlarımızın konuyla ilgili zihnî faaliyetleri bir kenara bırakılarak yapılacak tartışmaların, malumun ilamı kabinden olacağı göz ardı edilmemelidir. ■

İbrahimle Buluşmak

ÖMER FARUK KÖSE

FECR YAYINLARI, ANKARA, 2005, 167 S.,
13.5x21 cm, ISBN: 9757138959

Merhum Ali Şeriatî bir giriş ve dört bölümden oluşan bu kitabında; o kendine özgü yaklaşımıyla, Tevhid'in babası kabul edilen Hz.İbrahim'i anlatıyor. Bu bir tarih kitabı değil, belki İslam tarihi bilincinin ip uçlarını veren bir başlangıç çalışması. Kitabı okuyup bitirdiğinizde Şeriatî'nin dünyamızdan erken hicretine bir kere daha yanıyor ve onu rahmetle anıyorsunuz.

Kitabı önce özetlemeye çalıştım, ancak çok zor bir iş olduğunu gördüm. Zira bir tek cümlesini dahi atlamamanın özeti eksik bırakacağı duygusundan bir türlü kurtulamadım. Bu kitap özetlenmemeli bir baş ucu kitabı, bir el kitabı olarak taşınmalı ve okunmalı.

Müellif kitabında okuruna, öyle bir İbrahim portresi çiziyor ki onu sevmemek, ona aşık olmamak ne mümkün. Okuduğunuz her sayfayla İbrahim'in çağına gidiyor, yahut onu bugüne getiriyor, onunla birlikte nefes alıyor, beraber yaşıyorsunuz. Onun Tevhid mücadelesini, heyecanını iliklerinize kadar

hissediyor, adeta zikreden Tevhid diye haykıran kalp atışlarının sesini duyuyorsunuz. Putlara onunla birlikte çekiç sallıyor, gül bahçesine dönen ateşe güle oynaya beraberce atlıyorsunuz. Dünya küçülüyor, azminizin imanınızın önünde tağut tarumar oluyor. Çöl Hacer'le birlikte size ev, size Kabe oluyor. Susuzluktan kavrulmuş dudaklarınız zemzeme kanyor. Çöl diriliyor, Hacer Hicir'de ev, Hacer şehir ve medeniyet oluyor. Allah'a teslim olmuş kutlu bir peygambere kendinizi teslim edip boynunuzu uzatıp İsmail oluyorsunuz.

İbrahimî geleneği kurban, şeytan taşlama, put kırma gibi sembolik ibadetlerden ibaret bir gelenek sayan anlayışınız bilinciniz bu kitapla değişiyor, yerini putların gerisinde kurulan sınıfsal sistem putuna karşı baş kaldıran bir kahramanın destansı yaşam öyküsü alıyor.

Bu kitabı okuyunca anlıyorsunuz ki, Mütercim'in söyleyişi ile- "İslami kaygılar taşıyan insanların sağlıklı bir tarih bilincine sahip olmaları vazgeçilmez bir zorunluluktur. Geçmişe ait bilgileri net olmayan toplumların güzel ve mutlu bir dünya oluşturmaları mümkün değildir. Bunun bilincinde olan dünya egemenleri geçmiş, tarihi çarpıtarak, dinin ve dince önemli olan şahsiyetlerin mücadelelerinin üstünü örtterek insanları sapkınlığa uğratmışlardır. Bilim adamları, zahitler, ruhaniler, var olan toplumsal yapıyı kanıksatmak için sahte dinler icat ederler. Bu kitap bu yanlışları düzeltmek amacıyla tarih karşısında tek başına dikilen bir insanın destansı öyküsüdür"

"Ulusçuluğun dünya ölçeğinde terk edilmeye başlandığı çağımızda, yeni efsaneler üretiliyor. Topyekün inançlar, dini anlayışlar sermaye sınıfı tarafından yeniden dönüştürülüp pazar ekonomisinin çıkarına kullanılmaya çalışılıyor. Böyle bir dönemde Hz.İbrahim'i tanımak ve onun tevhid anlayışını içselleştirmek fevkalade önem arz etmektedir." Bu çabaya ciddi katkılarda bulunacağına inandığım bu kitabı yazan Merhum Dr. Ali Şeriatî'ye Yüce Rabbimden rahmet diliyor, mütercimi Mustafa Altunkaya beyefendiye ve yayıncı kuruluş olan Fecr yayınevine çok teşekkür ediyorum. ■

Küresel Sorunlar ve Din

AYŞE TAŞPINAR

ANKARA OKULU YAYINLARI, ANKARA,
2005, 223 Ş., 13.5x21 cm, ISBN 9758190660

Dinin siyasal güçlerle, terör ve şiddet dolayısıyla ilişkilerinin, dinlerin birbirlerine bakış açılarının ele alındığı bu eser, çeşitli dergilerde yayınlanmış ve yazarın kitap formatında yeniden değerlendirdiği makalelerden oluşmaktadır.

Kitap içindekiler, önsöz, 9 bölüm, sonsöz, kaynakça ve dizin olmak üzere toplam 223 sayfadır.

Eserin bölüm başlıkları şu şekildedir;

- I. Din, Terör ve Şiddet
- II. Savaşın Dinsel Motivasyonu
- III. Hıristiyanlıkta Şiddetin Meşruiyet Zemini
- IV. Küresel Köyde "öteki" ile Bir Yaşama
- V. Çağdaş Hıristiyan Düşüncesinde Ötekinin İnküivist Yorumu
- VI. Misyonerlik, İslam ve Dinsel İfade Özgürlüğü
- VII. Hegemonyacı Güç Versus Tevhid: İnançlararası İlişkilerde İslam'ın Belirleyici Bir Kavramı
- VIII. Dinin, Siyasallaşması ve Hıristiyan Misyonu
- IX. Dinlerde Ayrılık ve Çatışma: Ortodoksi-Heresi

Kavgası

Yazar; Din, Terör ve Şiddet başlıklı I. bölümde bütün dinlerin sevgi, barış, hoşgörü, adalet, insanların özgür iradelerine saygı gibi değerleri ön planda tuttuğunu, ancak dinsel inanç ve değerlerin insanlar tarafından şiddete ilişkin tutumlarında destek ve referans haline getirildiğini belirterek, dinsel kaynaklarda şiddete referans gösterilen-gösterilebilecek hususların dinlerin ve dinî kaynakların temel öğretileri bağlamında düşünülmesi gerektiğini ve yeniden değerlendirilmesinin şart olduğunu savunmuştur.

Savaşın Dinsel Motivasyonu adlı II. bölümde yazar; tarihte ve günümüzde dinî kavram ve değerlerin ön plana çıkarıldığı "kutsal savaş"larda, savaş nedenlerinin gerçekte dinî ayrılık ve mücadeleler olmadığını; siyasal, sosyal ve ekonomik sebeplerinin bulunduğunu, bu savaşların gözünü iktidar hırsı bürümüş, muhteris dindarlar arasında olduğunu söylemektedir.

Hıristiyanlıkta Şiddetin Mesruiyet Zemini başlıklı III. bölümde, din ve dinsel metinlerin şiddeti meşrulaştırmada önemli bir fonksiyon üstlendiğini, şiddete dayanak olan bir metnin şiddete başvuranın zihninde yaptığı eylemi şiddet olmaktan çıkardığını ifade etmiştir. Ardından Hıristiyanlıkta şiddeti meşrulaştıran arka planı ortaya koymuştur: Dünyanın sonuna yönelik apokaliptik beklentiler, Hıristiyanlık tarihinde görülen ötekilere ve heretik gruplara yönelik konsil ve engizisyon mahkemelerince meşrulaştırılan çeşitli şiddet olayları, Haçlı seferleri, Endülüs ve sömürge bölgelerinde uygulanan şiddet, I. ve II. Dünya Savaşları, İncillerde yer alan İsa'nın "yeryüzüne barış getirmeye geldiğini sanmayın" şeklindeki sözleri ile onun muhaliflerini aşağılayıcı, yerici ifadeler kullanması, yer yer şiddet içeren tavır ve davranışlarda bulunması; İsa'nın çarmıhta acı çekerek ölmesi...

IV. bölüm olan Küresel Köyde Öteki ile Bir Arada Yaşamada yazar küreselleşme ile farklılıkların bulunduğu ve insanlar için yeni ufuklar açıldığını, bununla birlikte bu süreçte siyasî, askerî, ekonomik üstünlüğü elinde tutan güçlerin kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda dünyaya şekil vermeye çalıştığını ve yeni dünya düzeni kurma çalışmalarının yerel kültürel yapıların çözülmesine neden olduğunu belirtmiştir. Bu soruna, farklı grupların birbirini tanıma ve anlama süreci, farklılıklara saygı ve hoşgörü gösterme anlayışı şeklinde algılan-

masını istediği "diyalog"u çözüm olarak sunmuştur. Böylece farklı gelenekler arası çatışmalar engellenmiş olacak, farklı gelenekler kendisini temsil edebilecek, azınlık göçmen ve yerel değerlerin asimilasyonu bir ölçüde engellenmiş olacaktır. Ayrıca ortak problemlere karşı birlikte mücadele etmek mümkün olacaktır.

Çağdaş Hristiyan Düşüncesinde Öteki'nin İnkluivist Yorumu başlıklı bölümde "İnkluizim"i dinsel anlamda belirli bir din ya da inanç sisteminin, kurtarıcı hakikat veya nihaî gerçeğin en doğru, en mutlak ya da en mükemmel ifadesi olarak kabul edilmesiyle birlikte, bu hakikati gerçekleştirebildiği oranda diğer dinler veya inanç sistemlerinin de insan kurtuluşu açısından olumlu bir yere sahip oldukları ya da olabilecekleri düşüncesi olarak tanımlamıştır. İnkluizmi ortaya çıkaran nedenler olarak farklı dinlere mensup insanlarla bir arada yaşama; pazitizm, ateizm gibi akımlara karşı benzer inançları taşıyan diğer dinsel geleneklerle ortak mücadele etme isteği; Tanrının sıfatları; Mesih, günahın evrenselliği gibi konularda kutsal kitapta yer alan ifadeler ve inklusivizme kaynak teşkil edebilecek olayları sıralamıştır. Ardından bu teorinin eksklusivist ve pluralist yaklaşımlara yönelttiği eleştirileri, kilisenin inklusivist açılımı nasıl gerçekleştirdiğini açıklamıştır.

Daha sonra iki inklusivist olan Rahner ve Pinnock'un görüşlerini açıklamış, son olarak da inklusivizmin sorunlarını ve geçerliliğinin olup olmadığını tartışmıştır.

"Misyonerlik, İslam ve Dinsel İfade Özgürlüğü" başlıklı VI. bölümde yazar, insanların inançlarını serbestçe yaşayıp ifade etmelerinin en temel insan haklarından olduğunu, insanların kendi inançlarını başkalarıyla paylaşıp görüş alışverişinde bulunmalarının insanlar arası diyalogun gelişmesine, insanların kendi inançlarının doğruluğunu test etmelerine ve gerçeğin daha sağlıklı bir zeminde tartışılmasına imkan sağlayacağını belirtmiş; İslam'ın din hürriyetini tanıdığını ve İslam toplumu içinde farklı dinlere mensup kişilerin varlıklarını devam ettirmelerine ve kendilerini ifade etmelerine izin verdiğini ifade etmiştir. Ancak misyonerliğin bir ifade özgürlüğünü kullanış biçimi olmadığını, insanları kendi öğretilerine inandırabilmek için her türlü yolu denediğini, açık ve dürüst olmadığını ahlakî bazı sorunlar içerdiğini vurgulamıştır. Ayrıca bu faaliyetlerin Hristiyan hegemonyal güçlerin iktidar

alanlarının genişletilmesinde de rol aldığını eklemiştir.

"Hegemonyacı Güç Versus Tevhid: İnançlararası İlişkilerde İslam'ın Belirleyici Bir Kavramı" başlıklı VII. bölümde yazar yaygın sosyo-kültürel söylem ve tutumların siyasal güç ve ideolojik tavırlardan bağımsız olamayacağını üzerinde durmuştur.

İslam düşüncesinin temel özelliği olan, Tanrının ve hakikatin birliğini, insan yaşamındaki merkeziliğini ifade eden, insanın özgür iradesini ve dinsel tercihlerini baskı altına almaya çalışan hegemonyacı güçlere ve ideolojik dayatmalara karşı bir tavır gösteren "tevhid" in inançlar arası ilişkilerde İslam'ın temel aldığı bir öğreti olduğunu belirtmiştir.

"Dinin Siyasallaşması ve Hristiyan Misyonu" başlıklı VIII. bölümde Prof. Gündüz dinin siyasallaşmasını; dinin çeşitli amaçlarla hegemonyacı güçlerce temsil edilmesi ve iktidar oyunu taraflarının kendi amaçlarını gerçekleştirmede dini kullanmaları olarak tanımlamıştır. İsa'nın mesajında Tanrı merkezli dini öğretilerin birey tarafından kabullenmesinin hedeflendiğini, dinin egemen siyasal güçler tarafından temsiline yer verilmediğini, bunun Pavlus'la başladığını söylemiştir. Böylece başlayan siyasal söylemin devam ettiğini ifade etmiş, siyasal otoriteyi tanrısal iradenin en üst dünyevî temsili olarak gören Hristiyanlığın, resmî bir din olarak kendi tarihiyle özdeşleştirdiği otoriteleri kutsayıp tanrısal bir meşruiyet zeminine oturttuğunu belirtip siyasal otorite boşluğundan yararlanarak Orta Çağ'da gücün sivil temsil alanını kilisenin kendisinde topladığına ancak Reformasyonla sorgulanarak yeniden kendi aslî konumuna dönmeye zorlandığına değinmiştir. Bu çerçevede misyonerliğin de Orta Çağ'da resmî din söylemiyle özdeşleşen siyasal iktidarların kendi etki alanlarını genişletme amacına yönelik çalışmalar olarak gerçekleştiğini, sömürgecilik döneminde Reformasyonla ortaya çıkan Hristiyanlıktaki dinî yapılanmaların irtibatlı oldukları siyasal güçler tarafından sömürge bölgelerinde etkin kılınmasına yönelik bir politika izlendiğini, bugün de Hristiyanlığa ait dinsel misyonun siyasal otoritelerin önemli bir motivasyon unsuru olduğunu ifade etmiştir.

Yazar "Dinlerde Ayrılık ve Çatışma: Ortodoksi-Heresi Kavgası" başlıklı son bölümde dinlerin sevgi, hoşgörü ve barış çağrılarına rağmen tarihte ortaya çıkan kurumsal dindarlığın ve farklı teolojik bakış ve din yorumlarının ortaya çıkması, din ve dinî

inanç ve değerlerin siyasal yapının devamını sağlamada meşrulaştırıcı bir işlev taşıması gibi nedenlerle dinsel ayrılık ve çatışmaların yaşandığını, sonrada yaygın egemen anlayış için ortodoksi, resmî öğretinin dışında kalan her türlü akım için de heterodoksi kavramlarının kullanıldığını belirtmiş, ardından ise Hıristiyanlık tarihinde bir dönem ortodoksi kapsamında görülen bir kişi ya da öğretinin başka bir dönemde heretik ilan edildiğini eklemiştir. Farklılıklara karşı uygulanan dışlamacı tutum ve yaklaşımlardan bahsetmiş, bunların temelinde sosyal ve siyasal çıkar ve beklentilerin bulunduğunu söylemiştir.

Prof. Gündüz "Sonsöz" olarak bütün dünyada etkisini hissettiren ve dünyayı yeniden şekillendirmeye koyulan küreselleşme sürecine yön veren Batılı güçlerin dinî geleneğini temsil eden Hıristiyanlığın, dünyada tek egemen dinsel gelenek olma yolunda önemli bir fırsat yakaladığının düşünüldüğünü ve bu yönde inanç sistemlerinin ve dinsel kurumlarının kendi menfaatleri doğrultusunda değerlendirilip yorumlanmaya çalışıldığını, Hıristiyanlığın barış, sevgi, refah vs. ile eşdeğer olduğu fikrinin yayılmaya çalışıldığını diğer dinsel geleneklerin bunlara karşı olduğu düşüncesinin işlendiğini ortaya koymuş ve bu durumun küreselleşmeden olumsuz etkilenen halkları, küresel güç ve onların dinî geleneklerine karşı bir duruşa ittiğini ifade etmiştir. ■

OSMANLI'YI YENİDEN KEŞFETMEK

TUBA ÖZLÜK

TİMAŞ YAYINLARI, İSTANBUL 2006, 189 S.,
13.5x19.5 cm, ISBN: 9752633714

İlber Ortaylı'nın çeşitli yerlerde yaptığı konuşmaların derlendiği bu kitap, 21 bölümden oluşmaktadır. Yazar her bölümde Osmanlı'nın farklı bir yönüne ışık tutmakta, kuruluşundan bu yana 6 asır geçen bu büyük imparatorluğu, daha çok İstanbul ekseninde tarihiyle; mimarî, sosyal ve kültürel yapısıyla; semtleri ve önemli müesseseleriyle yeniden yorumlamaktadır.

Osmanlı mimarîsinin en güzel örneklerinin bulunduğu İstanbul, zengin kütüphaneleri, sarayları ve mabedleriyle bir dünya imparatorluğunun başkenti sayılmaktadır. Fethedildikten sonra uygulanan nüfus politikası dolayısıyla kozmopolit bir yapı gösteren bu şehir, tarih boyunca çeşitli isimlerle anılmıştır. Konstantiniyye (Korunan makam) Polis, Stinpoli, İstinbol, İslambol, Tsarigrad, Asitane, Darü's-saadet bunlardan sadece bir kaçıdır. Yazarın burada vurgulamak istediği husus, bu isimlerin

hiç birinin reddedilmez oluşudur. Nitekim zikredilen adların her biri tarihî bir arka plana ve kullanım alanına sahiptir.

Bu dünya imparatorluğunda mimarî deyince ilk akla gelen isim, Osmanlı'ya Osmanlı havasını veren Mimar Sinan'dır. Ortaylı, onun devşirme olduğuna, görevi dolayısıyla imparatorluğun dört bir tarafını gezdiğine, böylece karşılaştığı yerellikleri merkezileştirerek özgün bir üslûba kavuştuğuna dikkat çekmektedir. Mimar Sinan'ın ünlü eseri Süleymaniye camii ve çevresi yazarın da deyimiyle bizim bu memleketteki tapumuz, kimliğimizdir.

Osmanlı sarayları, bu orijinal mimarîyi adeta bü-tünlemektedir. Sanılanın aksine saraylar, diğer büyük devletlerle kıyaslanamayacak kadar mütevazidir. Yazar bu bağlamda Topkapı Sarayı'nın zenginliği ve ihtişamından çok, kendine has karakteriyle dikkat çektiğini belirtmektedir. Buna göre Topkapı Sarayı 3 kapıdan oluşur. İlk kapı, Bab-ı Humayün'dür. Daha sonra Babüsselam ve Babüssaade gelir. Sarayın kısımlarından kısaca söz eden yazar, devşirme usulünü anlatırken Birun ve Enderun bölümlerindeki hayat tarzı üzerinde de ayrıca durmuştur. Enderun, başlı başına bir eğitim müessesesidir. Buraya alınan devşirmelerin nitelikleri, nasıl bir eğitimden geçtikleri tarihten örnekler verilerek okuyucuya anlatılmıştır. Her şeyden önce Osmanlı Saray Protokolü bu müessese sayesinde meydana gelmiştir.

Sarayda toplanan Divan-ı Hümayün ise imparatorluğun bütün meselelerinin tartışıldığı bir kuruldur. Aynı bir başlık altında divanın toplanış şekli, yapılan tören ve bazı protokol kuralları hakkında bilgi verilmiştir. "Divan-ı Hümayun'un yanı başında Harem-i Hümayun ve üstünde ise Kasr-ı Adl bulunur. Adalet kasrı İstanbul'un en iyi gözlendiği noktalardan birisidir; ancak yüksekliğinden çok zarafetiyle Sarayı temsil eder" (s.142) diyen yazar, bu kasrı kapak resmi olarak seçmiştir.

Ortaylı; Sultanahmet ve Dikili Taş, Bab-ı Ali, Ulema semtleri, lale devri ve 18.yy.'da İstanbul'da barok uslubu hakkında yazdığı makaleleri de bu kitapta toplamıştır. Ele alınan konuların her biri yeni bir yoruma tabi tutulmuştur.

Osmanlı padişahları, paşaları ve kadılarına değinilen bölümlerde yazar, onların günümüzde pek bilinmeyen yönlerine işaret etmiştir. Burada ilgi çe-

kici olan husus, padişahların hepsinin bir zanaat sahibi olmasıdır. III. Murad'ın en büyük ve en uzun divan sahibi olması ve ince kumaş zevki, IV. Murad'ın sporculuğu, IV. Mehmet'in avcılığı, III. Ahmet'in hattatlığı, II. Abdulhamit'in marangozluğu, Abdulmecid'in ressam ve bestekarlığı, V. Murad'ın piyanistliği ve diğerleri... Padişahların kişilik özellikleri ve günlük hayatları yine bu kitapta dile getirilmiştir. Fatih Sultan Mehmet ve fethine ise ayrı bir bölüm verilmiştir.

Osmanlı'yı genel hatlarıyla olsa da her yönüyle ele alan yazar, aile kurumu, mutfağı, seyahatnameler konusunda da doyurucu bilgiler vermiştir. İki üç kuşağın bir arada yaşadığı akrabalık, sülale ilişkilerine önem veren Osmanlı aile tipi, muhafazakar bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır (s.35-44). Son olarak eski eserlerin (asar-ı atika) önemine vurgu yapan İlber Ortaylı, Türkiye'nin bu mirasa sahip çıkması gerektiğini söylemiştir. ■